

ABD’NİN ORTA ASYA POLİTİKALARI

Şatlık AMANOV, (İstanbul: Gökkuşbu Yayınları, 2007), 520 Sayfa, 25 YTL,

ISBN:978-9944-975-06-4

Mehmet YEGİN
Bilkent Üniversitesi

Sovyet Rusya’nın dağılması ve bölgede bağımsız devletlerin kurulması ile Orta Asya araştırmacılar için ilgi odağı haline geldi. Rusya’nın etkisinin azalması ile ABD bölgede yeni bir aktör olarak ortaya çıktı. Henüz Rusya ile göbek bağı tamamen kopmamış olsa da bölgenin 1990’lı yıllarda giderek ABD’nin etki alanına açıldığı bir süreç yaşandı. Bu nedenle, ABD’nin bölge ile ilgili politikaları göz önünde bulundurulmadan bölgenin ve bölgede bulunan devletlerin geleceğinin sağlıklı olarak değerlendirilebilmesi oldukça zordur.

ABD’nin bölgeye yönelik politikaları, tek kutuplu dünya sistemi ve bölgenin bu sistemi bozma potansiyeline sahip ülkelere komşu olma parametreleri ile şekillendi. ABD bir yandan dünyanın her tarafında olabilme güdüsü ile bölgeye yöneldi, diğer yandan ise demokratikleşme süreci ile Batı’ya yaklaşan bölgenin Rusya, Çin ve İran gibi ülkelerin nüfuz alanı içine girmesini engellemek için bölgeyle olan ilişkilerine önem vermeye başladı. Stratejik önemi 11 Eylül’den sonra daha da artan bölgenin ABD’nin ilgisini çekmeye devam edeceği açıktır.

Şatlık Amanov’un doktora tezi olarak kaleme aldığı ve “ABD’nin Orta Asya Politikaları” adıyla kitaplaştırılan çalışma, ABD’nin bölge politikalarının oluşmasında kendi iç dinamiklerinin yanısıra, bölgenin kendi gerçekleri ve bölge üzerinde etki sahibi olmak isteyen diğer devletlerin politikalarını da içeren kapsamlı bir çalışma olarak karşımıza çıkıyor. Çalışma, Orta Asya ile ABD ve bölge üzerinde etkisi olan diğer ulusal ve ulusüstü aktörler arasındaki ilişki konusunda bir iddiada bulunmaktan ziyade, mevcut ilişkiyi konu ile ilgili neredeyse bütün ayrıntıları ile ortaya koymayı ve bu ilişkinin bölgenin geleceğine olası etkilerine odaklanmayı tercih ediyor.

Yazar, kitabın ilk bölümünde ABD dış politikasının temel değer ve kavramlarını ve Orta Asya'nın bir bölge olarak ortaya çıkışını inceliyor. Bu bölümde ABD dış politikası kapsamında, ABD'nin tarihi süreç içerisinde gelişen temel dış politika ilkeleri, ulusal çıkarlarının nasıl sınıflandırıldığı ve dış politikada hangi araçları öne çıkardığı gibi konular ele alınıyor. Orta Asya ile ilgili olarak ise başta bu bölgenin tarihi ve bu adlandırma ile gündeme gelişi, bölgeyi oluşturan ülkelerin ayrıntılı profilleri ile birlikte sunuluyor.

Kitabın ikinci bölümünde, ABD'nin bölge ile siyasi, ekonomik ve askeri ilişkilerini ele alınmış ve ABD'nin bölge politikalarının şekillenme süreci çeşitli dönemlere ayrılarak anlatılıyor. Bu bölümde, ABD'nin bölge ile ekonomik ve siyasi ilişkileri kapsamında ikili ilişkilere, bölge ülkelerinde meydana gelen “Renkli Devrimler”e ve ekonomik ilişkilerde ön plana çıkan enerji konularına değinilmektedir. Yazar askeri ve stratejik ilişkilere de kitapta önemli bir bölüm ayırmaktadır. Bölge ülkelerinin silahlı kuvvetleri, bu kuvvetler ile ABD ordusunun ilişkileri ve bölgedeki güvenliğin sağlanması için yapılan işbirliği çalışmaları bu bölümde öne çıkan başlıklar olarak dikkati çekmektedir. Yazar, bu çerçevede, bölgede bulunan terör örgütleri üzerinde durmakta ve ABD'nin 11 Eylül sonrası “terörizmle mücadele” kapsamında bu örgütlere karşı bölge ülkeleri ile yaptığı işbirliği anlaşmaları, çalışmaları ve projeleri ayrıntılı olarak incelemektedir.

Kitabın üçüncü bölümü bölge dışı aktörlerin bölgeye olan etkisi üzerinde odaklanmaktadır. Başta Rusya Federasyonu ve Çin Halk Cumhuriyeti olmak üzere Türkiye ve İran'ın da içinde yer aldığı devletlerin bölge üzerinde etkisine değinilmektedir. Günümüzde uluslararası platformda etkin olan birimlerin yalnızca devletler olmadığı gerçeğini göz önünde bulunduran yazar, bölge ile ilgisi bulunan uluslararası kuruluşları ve işbirliği topluluklarının bölgesel etkinliğini de bu bölümde değerlendirmektedir.

Kitabın dördüncü ve son bölümünde ABD'nin bölge politikasında karşılaşılan sorunlar ve değerlendirilmesi gereken fırsatlar son gelişmeler ışığında ele alınmaktadır. Özellikle Büyük Ortadoğu Projesi, Afganistan ve Irak'a yönelik yapılan müdahale ve George W. Bush döneminde terörizme karşı yapılan küresel savaşın bölge üzerindeki stratejik etkileri incelenmektedir.

Kitabın, sadece ABD'nin Orta Asya politikalarını değil, aynı zamanda ABD'nin dış politikalarının genel karakteristiğini tanıma olanağını da sunması kitaba artı bir değer kazandırmaktadır. Amerikan dış politikası her ne kadar temel olarak pragmatik bir yaklaşımla günün gereksinimlerine göre

şekilleniyor olsa da, politika alternatiflerinin gelenekleşmeye başlayan tecrübelerle dayandığı bir gerçektir. Dolayısıyla bu temel değer ve parametrelerin sadece değinilerek üzerinden geçilmesi ile yetinilmeksizin, kendi dinamikleri ile ayrı bir çalışma olabilecek bir kapsamda sunulması kitabın diğer artlarından biridir.

Öte yandan, kitap temel bulguların bir araya toplandığı ve derli toplu bir şekilde sunulduğu bir başvuru kaynağı olarak, hem bu alanda çalışmak isteyenler için konuya genel bir bakış olanağı sağlaması yönüyle değer kazanmaktadır. Yazarın kendisinin de ifade ettiği gibi, alanda Türkçe eserlerin sayısının azlığı göz önüne alınacak olursa, çalışmanın bu alanda ciddi bir boşluğu doldurduğu ve konunun Türkçe literatüre önemli bir katkıda bulunduğu söylenebilir. Öte yandan, kitap hazırlanırken temel alınan eserlerin çoğunlukla İngilizce olması ve bu kaynaklarda geçen terimlerin birçoğunun tam Türkçe karşılıklarının olmaması, kitabın birçok yerinde Türkçeleştirilmiş yabancı kelimelerin kullanılmasına ve bazı terimlerin Türkçeleştirilmiş anlamı ile aslını karşılayamamasına yol açmıştır.

Kitabın bir doktora tezi çalışmasının ürünü olmasının çalışmaya hem olumlu hem de olumsuz etkileri olduğu söylenebilir. Kitap, bir doktora tezi olarak akademik çalışmanın ürünü olması ve konunun uzmanlarının eleştiri ve denetiminden geçmiş olması yönüyle güvenilir bir kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır. Öte yandan, doktora çalışmasından kitap formatına geçilirken, kitap formatını sağlamak için ciddi bir değerlendirmeden geçmiş olduğunu söylemek zordur.

Kitabın düzenlemesi ile ilgili bir noktaya değinmekte de fayda vardır. Kitap içerisinde geçen, özellikle ülke profilleri gibi, temel istatistiki bilgilere dayanan tabloların kitabın sonuna ek olarak konulması, kitapta konular arası akademik bütünlüğün kesilmemesi açısından çok daha uygun olabilirdi. Son olarak ciddi bir literatür taraması sonucu ortaya konmuş olan kitap, konuyu çalışanların gözden kaçırmamaları gereken ve içeriği ile olduğu kadar bibliyografisi ile de yol gösterebilecek bir kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır.